

ANALIZA KVALITETA AKTIVE BANAKA PRIMJENOM POKAZATELJA

HARIS JAHIĆ, LEJLA DEMIROVIĆ

ANALYSIS OF ASSET QUALITY BANKS USING INDICATORS

Abstract: Central bank of Bosnia and Herzegovina has determined the key indicators of the financial health (eng. Financial soundness indicators), which reflect the current financial health of financial institutions of Bosnia and Herzegovina. The main purpose of calculating financial indicators health the support of macro analysis, representing the strength and vulnerability of the financial system, in order to preserve financial stability, and in particular to prevent possible collapse of the financial system. The Indicators of financial health are grouped into five categories that include indicators: asset quality, capital, profitability, liquidity and foreign exchange risk. In this article we will deal with the analysis of asset quality indicators application, go through a process of calculating the indicators, and explain the meaning of each of the obtained results. Quality indicators are calculated on the basis of information published by banks in their basic and supplementary reports.

Key words: Assets, analysis, investments credit claim , indicators, credit risk.

Sažetak: Centralna banka Bosne i Hercegovine odredila je ključne pokazatelje finansijskog zdravlja (engl. financial soundness indicators), koji odražavaju trenutno finansijsko zdravlje finansijskih institucija Bosne i Hercegovine. Osnovna svrha izračunavanja pokazatelja finansijskog zdravlja je podrške makro analize koja predstavlja ocjenu snage i osjetljivosti finansijskog sistema, s ciljem očuvanja finansijske stabilnosti, a posebno spriječavanja moguće propasti finansijskog sistema. Pokazatelji finansijskog zdravlja grupisani su u pet kategorija koje obuhvataju pokazatelje: kvaliteta aktive, kapitala, profitabilnosti, likvidnosti i deviznog rizika. U ovom radu baviti ćemo se analizom kvaliteta aktive primjenom pokazatelja, proći kroz postupak izračuna pokazatelja, objasniti značenje svakog

1* Vanredni profesor dr. Haris Jahic, Ekonomski fakultet u Sarajevu, doc. dr. Lejla Demirović, Ekonomski fakultet u Sarajevu.

dobivenog rezultata. Pokazatelji kvaliteta aktive izračunavaju se na osnovu podataka koje banke objave u svojim osnovnim i dopunskim izvještajima.

Ključne riječi: *Aktiva, analiza, potraživanje za kreditne plasmane, pokazatelji, kreditni rizik.*

Uvod

Odlukom o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom i klasifikaciju aktive banaka, propisani su kriteriji za procjenu kreditnog rizika, kao i ocjena kvaliteta aktive prema rizičnosti plasmana. U strukturi aktive banke (posmatrajući na nivou bankarskog sektora ili banke pojedinačno), uočiti ćemo da u strukturi aktive banke najveći udio zauzima pozicija potraživanja po osnovu kreditnih plasmana, što ima i smisla obzirom da je primarni proizvod banke kredit, a ključni prihod banke prihod po osnovu kamate. Polazeći od činjenice, da su kreditni plasmani izloženi direktno kreditnom riziku, to jest riziku od neplaćanja kamate i glavnice u uslovima i rokovima koji su predviđeni ugovorom o kreditu, to nam ujedno govori i da su kreditni plasmani odnosno krediti najrizičniji dio aktive banke. Na osnovu prethodno izloženog, možemo zaključiti da kvalitet kreditnih plasmana predstavlja ključnu determinantu stabilnosti i uspješnosti poslovanja banaka. Analizu kvaliteta aktive banke trebamo shvatati kao postupak određivanja ocjene izloženosti kreditnih plasmana kreditnom riziku, odnosno uočavanja plasmana koji su izloženi potencijalnom kreditnom riziku, koji vodi ka gubitku.

Analiza kvaliteta aktive, podrazumjeva analizu bilansne pozicije potraživanja za kreditne plasmane, a ujedno i analizu kreditnog rizika iz razloga što kod banaka u Bosni i Hercegovini, kreditni rizik uglavnom dominira. Zabrinjavajuća činjenica je ta, da ne tako mali broj banaka ima nekvalitetne prakse upravljanja, odnosno ocjene, mjerenja, praćenja i kontrole kreditnog rizika i klasifikacije aktive.

Analizu kvaliteta aktive moguće je uraditi donošenjem zaključaka, na osnovu analize pozicija finansijskog izvještaja bilansa stanja, kao i primjenom pokazatelja za ocjenu kvaliteta aktive. Ukoliko zaključke o kvalitetu aktive donosimo na osnovu podataka prikazanih u finansijskom izvještaju bilansu stanja, polazimo od analiziranja pozicije dospjelih potraživanja. Ukoliko je došlo do povećanja pozicije dospjelih potraživanja i učešća iste pozicije u ukupnim kreditima, to je prvi pokazatelj da postoje mogući problemi u otplati plasmana.

U radu ćemo se upoznati sa analizom kvaliteta aktive primjenom pokazatelja, objasniti koji su podaci neophodni za navedenu analizu, te iznijeti najvažnije

zaključke za svaki pokazatelj zasebno. Također, reći ćemo zašto je važno analizirati poziciju ispravke vrijednosti za kreditne plasmane u finansijskom izvještaju bilansu uspjeha, zašto se iznos evidentiran na istoj poziciji u finansijskom izvještaju bilansu stanja razlikuje od iznosa evidentiranog na poziciji troškova ispravke vrijednosti za kreditne plasmane u finansijskom izvještaju bilansu uspjeha, za isto razdoblje, ako znamo sam postupak računovodstvenog načina evidentiranja u skladu sa Međunarodnim računovodstvenim standardom 39 – Finansijski instrumenti: priznavanje i mjerenje.

I za sami kraj ovog rada, u zaključku ćemo iznijeti glavne zaključke do kojih smo došli u radu kao i preporuke za rješavanje problema koje smo uočili da su prisutni i vezani za problematiku ovog rada.

Analiza kvaliteta aktive primjenom pokazatelja

Analizu kvaliteta aktive najjednostavnije je sagledati na osnovu pokazatelja kvaliteta aktive. Ograničenje koje analiza kvaliteta aktive banke primjenom pokazatelja nosi sa sobom, jeste što istu nije moguće uraditi samo na osnovu podataka prikazanih u finansijskim izvještajima bilans stanja i bilans uspjeha. Analiza kvaliteta aktive banke primjenom pokazatelja zahtjeva podatke iz dopunskih izvještaja, koje banke sačinjavaju i dostavljaju entitetskim agencijama za bankarstvo.

Osnovni pokazatelji kojima se mjeri kvalitet aktive Banke su sljedeći:

1. Nekvalitetna aktiva (NPA¹) prema ukupnoj aktivi;
2. NPA umanjena za rezervisanja prema osnovnom kapitalu; i
3. Nekvalitetni krediti (NPL²) prema ukupnim kreditima.

Nekvalitetna aktiva (NPA) prema ukupnoj aktivi. Ovaj pokazatelj mjeri kvalitet aktive bankarskog sektora, odnosno učešće nekvalitetne aktive u ukupnoj aktivi. Kreiran je zbog poteškoća u razdvajanju rezervisanja za nekvalitetne kredite od rezervisanja za ostalu aktivu. Nekvalitetni krediti čine najveći dio nekvalitetne aktive, pa stoga ovaj pokazatelj daje dobru sliku kvalitete kreditnog portfelja. Formula za izračun ovog pokazatelja je sljedeća:

$$\text{Nekvalitetna aktiva (NPA) prema ukupnoj aktivi} = \frac{\text{Nekvalitetna aktiva}}{\text{Ukupna aktiva}}$$

Ukoliko pretpostavimo da izračunati pokazatelj nekvalitetne aktive prema ukupnoj aktivi (NPA) Banke "X" na dan 31.12.2014. godine iznosi 11,63%. Polazeći od

1 NPA- (engl. Nonperforming assets) Nekvalitetna aktiva

2 NPL- (engl. Nonperforming loans) Nekvalitetni krediti

činjenice da najveći dio nekvalitetne aktive čine nekvalitetni krediti, podatak pokazuje da u ukupnoj aktivi Banke "X", procentualno učešće nekvalitetnih kredita je 11,63%, što se smatra dobrim pokazateljom kvaliteta aktive banke "X".

Podaci neophodi za izračun navedenog pokazatelja preuzimaju se iz sljedećih dopunskih izvještaja banaka:

- Nekvalitetna aktiva (brojnik pokazatelja) preuzima se iz izvještaja Obrazac 2. Tabela A1 - Klasifikacija stavki aktive banke (Redni broj pozicije 8. Iznosi prikazani u kolonama C+D+E),
- Ukupna aktiva (nazivnik pokazatelja) preuzimamo iz Obrasca BS - Bilans stanja (Redni broj pozicije 11. Ukupno aktiva).

NPA umanjena za rezervisanja prema osnovnom kapitalu. Ovaj pokazatelj pokazuje koliki je udio nekvalitetne aktive koja nije pokrivena rezervisanjima u osnovnom kapitalu, te daje indikacije dodatnih rezervisanja koja bi se mogla uzeti na postojeću NPA. Važan je pokazatelj sposobnosti kapitala banaka da apsorbuje gubitke proizašle iz nekvalitetnih kredita. Formula za izračun ovog pokazatelja je sljedeća:

$$\text{NPA umanjena za rezervisanja prema osnovnom kapitalu} = \frac{\text{Nekvalitena aktiva} - \text{I.V. rezervisanja}}{\text{Osnovni kapital}}$$

Ukoliko pretpostavimo da ovaj pokazatelj Banke "X" na dan 31.12.2014. godine iznosi 9,57%, što pokazuje da 9,57% nekvalitetne aktive Banke "X" nije pokriven rezervisanjima u osnovnom kapitalu, što dodatno potvrđuje da je Banka "X" sposobna da apsorbuje gubitke koji su proizašli iz nekvalitetnih kredita.

Podaci neophodi za izračun pokazatelja nekvalitetna aktiva umanjena za rezervisanja prema osnovnom kapitalu preuzimaju se iz sljedećih dopunskih izvještaja banaka:

- Nekvalitetna aktiva (brojnik pokazatelja) preuzima se iz izvještaja Obrazac 2. Tabela A1 - Klasifikacija stavki aktive banke (Redni broj pozicije 8. Iznosi prikazani u kolonama C+D+E),
- Ispravka vrijednosti rezervisanja preuzimamo iz izvještaja Obrazac 2. Tabela A1 - Klasifikacija stavki aktive banke (Redni broj pozicije 10. Iznosi prikazani u kolonama C+D+E),
- Osnovni kapital (nazivnik pokazatelja) preuzimamo iz obrasca Obrazac 1. Tabela A – Izvještaj o stanju kapitala na dan (Redni broj pozicije 1. Iznos osnovnog kapitala)

Nekvalitetni krediti (NPL) prema ukupnim kreditima. Ovaj pokazatelj izračunava se kao omjer između nekvalitetnih kredita i ukupnih kredita. Ovaj pokazatelj predstavlja mjeru kvaliteta kredita. Formula za izračun ovog pokazatelja je sljedeća:

$$\text{Nekvalitetni krediti (NPL) prema ukupnim kreditima} = \frac{\text{Nekvalitetni krediti (NPL)}}{\text{Ukupni krediti}}$$

Ukoliko pretpostavimo da ovaj pokazatelj Banke "X" na dan 31.12.2014. godine iznosi 15,52%. Podatak pokazuje da od ukupnog kreditnog portfelja Banke "X", učešće nekvalitetni krediti je 15,52%, što se smatra dobrim pokazateljom kvaliteta kreditnog portfelja Banke "X".

Podaci neophodni za izračun pokazatelja nekvalitetni krediti (NPL) prema ukupnim kreditima, preuzimaju se iz sljedećih dopunskih izvještaja banaka:

- Nekvalitetni krediti NPL (brojnik pokazatelja) preuzima se iz izvještaja Obrazac 2. Tabela A1 - Klasifikacija stavki aktive banke (Redni broj pozicije 1.+2.+5. iznosi prikazani u kolonama C+D+E),
- Ukupni krediti (nazivnik pokazatelja) preuzimamo iz izvještaja Obrazac BS -Bilansa stanja (Redni broj pozicije 4. Ukupni krediti i dospjela potraživanja).

Posmatrajući način izračunavanja pokazatelja, možemo zaključiti da je analiza kvaliteta aktive primjenom pokazatelja dosta jednostavna za primjenu, ukoliko imamo sve potrebne podatke koje navedeni pokazatelji zahtjevaju.

Ključni problem koji se pojavljuje kod analize kvaliteta aktive je nedostatak informacija, to jest podataka koje banke prezentiraju u dopunskim izvještajima, prema zahtjevima entitetskih agencija za bankarstvo, i koje nerado objavljuju krajnjim korisnicima. Ovo nam govori da banke u Bosni i Hercegovini ne primjenjuju dosljedno Međunarodne računovodstvene standarde i Okvir za sastavljanje i prezentovanje finansijskih izvještaja, koji nalažu pravnom licu koje je u obavezi da primjenjuje iste da učini dostupnim sve informacije krajnjim korisnicima. Ovaj problem nije prisutan samo kod analize kvaliteta aktive, već i kod drugih analiza koje su ključne za bankarski sektor, a to su: analiza kapitaliziranosti, analiza likvidnosti, analiza devizne usklađenosti i analiza profitabilnosti.

Zaključak koji proizilazi iz prethodnih navoda, je da nije moguće niti jednu analizu vezanu za bankarski sektor uraditi na osnovu podataka prezentiranih u pet osnovnih finansijskih izvještaja (bilans stanja, bilans uspjeha, izvještaj o novčanim tokovima, izvještaj o promjenama u kapitalu i zabilješke uz finansijske izvještaje), već iste zahtjevaju podatke prezentirane u dodatnom setu finansijskih izvještaja.

Analiza pozicije ispravke vrijednosti za kreditne plasmane u finansijskom izvještaju bilansu stanja

Kako je za nas važna analiza obračunatih ispravki vrijednosti za bilansne stavke i rezervisanja za vanbilansne stavke, uključujući i promjene koje su nastale primjenom nove metodologije, u nastavku ćemo prikazati skraćeni bilans stanja banaka u FBiH u period 2010.-2013. godina³.

Tabela 1. Skraćeni Bilans stanja banaka u FBiH za period 2010.-2013. godina
FBA-000-

OPIS	31.12.2010.	31.12.2011	31.12.2012.	31.12.2013.	31.12.2014.
1	2	3	4	5	6
AKTIVA (IMOVINA):					
Novčana sredstva	4.443.614	4.378.076	3.962.581	4.417.898	4.560.234
Vrijednosni papiri	375.252	458.465	548.467	562.513	801.394
Plasmani drugim bankama	145.007	79.940	78.522	51.960	50.836
Kredit	9.981.911	10.487.671	10.666.124	10.852.400	11.170.277
Ispravka vrijednosti	635.792	931.946	1.007.459	1.165.928	1.149.468
Kredit-neto (kredit – I.V)	9.346.119	9.555.725	9.658.665	9.686.472	10.020.809
Poslovni prostori i ostala fiksna aktiva	552.764	540.749	521.493	512.985	527.558
Ostala aktiva	212.941	250.364	221.038	214.478	204.499
UKUPNA AKTIVA	15.075.697	15.263.319	14.990.766	15.446.550	16.165.330
PASIVA:					
OBAVEZE					
Depoziti	11.232.830	11.124.675	10.961.001	11.523.849	12.130.746
Uzete pozajmice od drugih banaka	7.000	2.000	2.000	0	0
Obaveze po uzetim kreditima	1.403.451	1.319.299	1.141.561	1.039.381	1.026.503
Ostale obaveze	735.791	737.280	668.829	575.087	573.154
KAPITAL					
Kapital	1.696.625	2.080.065	2.217.375	2.307.945	2.434.927
UKUPNO PASIVA (OBAVEZE I KAPITAL)	15.075.697	15.263.319	14.990.766	15.446.550	16.165.330

Na osnovu podataka prikazanih u Tabeli 1, posmatrajući poziciju *Ispravka vrijednosti*, možemo uočiti kontinuirani rast u periodu od 2010.-2013. godine. Pokazatelj kontinuiranog rasta nekvalitetnih i nenaplativih plasmana, može u narednom periodu ugroziti kapitalnu osnovu i dovesti do erozije kapitala na nivo koji može izazvati prijetnju sigurnosti banaka i njihovoj stabilnosti.

Bitno je naglasiti, da su se rezervisanja za kreditne plasmane u 2010. godini obračunavala, u skladu sa Odlukom o minimalnim standardima za upravljanje

³ Izvor: Publikacije, banke, Informacije o bankarskom sistemu FBiH za 31.12.2011. i 31.12.2013. godine., str. 40 Internet stranica (www.fba.ba), (Pristupljeno: Novembar 2015. godine)

kreditnim rizikom i klasifikaciju aktive (primjena tzv. "kreditne abecede"), dok je od 01.01.2011. godine na snazi primjena MRS 39 – Finansijski instrumenti: priznavanje i mjerenje, to jeste ispravka vrijednosti za kreditne plasmane obračunava se primjenom navedenog standarda MRS 39. Zbog razlike u samom načinu obračuna, podatke prikazane u 2010. godini nije moguće upoređivati sa podacima 2011., 2012., 2013. i 2014. godine, kada je u pitanju pozicija Ispravke vrijednosti. Kako vidimo iz prethodno prikazanog skraćenog bilansa stanja banaka u FBiH, pozicija ispravke vrijednosti iz godine u godinu se povećava, što nam govori da je učešće nekvalitetne aktive u ukupnoj aktivi sve veće.

Značaj analize kvaliteta aktive ogleda se i u činjenici da najznačajniji faktori koji imaju direktan uticaj na ostvareni finansijski rezultat su sljedeća dva faktora:

- Kreditni rizik,
- Negativni trend kvaliteta aktive.

Kreditni rizik. Posmatrajući kreditni rizik, iako su banke preuzele značajne mjere na smanjivanju operativnih troškova, najvažniji faktor koji je rezultirao poboljšanjem finansijskog rezultata u većini banaka u zadnje dvije godine je smanjenje troškova ispravke vrijednosti (poslije implementacije MRS-a 39 i 37, početak primjene 31.12.2011. godine), ali što nije u korelaciji s navedenim podacima o rastu loših kredita, s napomenom da je trend nešto usporeniji u odnosu na posljednje dvije godine).

Negativni trend kvaliteta aktive. Ukoliko postavimo pitanje **Zašto je važno analizirati ispravke vrijednosti za bilansne stavke i rezerve za vanbilansne stavke?** Odgovor je da je važno analizirati poziciju ispravki vrijednosti iz razloga što ova pozicija govori o iznosu nekvalitetne aktive banke, a najvažniji pokazatelj kvalitete kreditnog portfelja banke je učešće nekvalitetnih kredita.

Ukoliko posmatramo poziciju ispravke vrijednosti u finansijskom izvještaju bilansu stanja, i poziciju troškova ispravke vrijednosti za kreditne plasmane u finansijskom izvještaju bilansu uspjeha, vidjeti ćemo da se iznosi razlikuju. *Zašto?* Odgovor je sljedeći: Bilans stanja kako i sam naziv izvještaja govori prikazuje ukupno stanje koje postoji na određeni dan, to jest prikazuje ukupno stanje ispravke vrijednosti za kreditne plasmane, dok u finansijskom izvještaju bilansu uspjeha evidentira se samo povećanje/smanjenje troškova ispravki vrijednosti za kreditne plasmane u odnosu na prethodno obračunsko razdoblje.

ZAKLJUČAK

Ukoliko banka ima stalni trend povećanja nekvalitetne aktive i praksu slabog upravljanja kreditnim rizikom, potrebno je da banka poduzme korektivne mjere, u smislu programa za upravljanje nekvalitetnom aktivom, sa definisanim planom aktivnosti koji vode ka poboljšanju postojećih praksi upravljanja kreditnim rizikom, odnosno kvaliteta aktive, te postizanje konačnog cilja, a to je rješavanje problema nekvalitetne aktive te spriječavanje njenog daljeg pogoršanja.

Naš cilj u ovom radu bio je da prikažemo načine na koje je moguće analizirati kvalitet aktive, sa posebnim fokusom na analizu kvaliteta aktive primjenom pokazatelja. S obzirom na specifičnost bankarskog poslovanja, pokazatelje koji se primjenjuju za analizu kvaliteta aktive u privrednom sektoru, nije moguće primjeniti na bankarski sektor. Ovo nam govori da su pokazatelji koji se koriste za analizu kvaliteta aktive banke specifični i da sa sobom nose poteškoće, koje prije svega možemo vezati za nejasne upute koje podatke koristiti i odakle iste preuzeti. Kao olakšanje, u radu smo naveli pokazatelje kvaliteta aktive, kroz primjer objasnili značenje dobivenog rezultata i naveli pozicije iz kojih se preuzimaju podaci korišteni za izračun pokazatelja, brojniku i nazivniku.

Mišljenja smo, da pored navedenih pokazatelja u ovom radu, važan je i pokazatelj odnosa *Ispravka vrijednosti/Krediti*, a koji se rijetko pojavljuje u literaturi i praksi. Ovaj pokazatelj pokazuje stanje kvaliteta kreditnih plasmana. Izračunom ovog pokazatelja, na osnovu podataka prikazanih u Tabeli 1., uočavamo pogoršanje kvaliteta kreditnog portfelja, što pokazuju i sljedeći rezultati: 2011. godine (8,89%), 2012. godine (9,25%), 2013. godine (10,74%) i 2014. godine (10,29%).

Cilj nam je bio i da istražimo kvalitet aktive banaka u Federaciji BiH. U radu smo prikazali skraćeni bilans stanja banaka u Federaciji BiH, za period od četiri godine, 2011.-2014. godina. Rezultati analize pokazuju da kvalitet aktive banaka nije moguće sagledati na osnovu podataka prikazanih u bilansu stanja, iz razloga što bilans stanja prikazuje stanje ispravke vrijednosti, ali ne i podatak koji dio ispravke vrijednosti se odnosi na nekvalitetne kredite. Analizu kvaliteta aktive banaka moguće je sagledati samo uvidom u stanje dopunskih finansijskih izvještaja i to za banke u FBiH, Obrazac 2. Tabela A1 - Klasifikacija stavki aktive banke. Uvidom u stanje dopunskih finansijskih izvještaja objavljenih od strane Agencije za bankarstvo FBiH, za posmatrani period (2011.-2014.), uočava se konstantan rast nekvalitetne aktive, što poručuje da će biti potrebno više pažnje usmjeriti ka upravljanju kreditnim rizikom i poduzimanje "strožijih" mjera kada je u pitanju ocjena kreditnog rizika.

LITERATURA

Marko, Ivaniš. "Rizici u bankarstvu". Pravno – Ekonomski pogledi br. 3/2012, Beograd 2012.

Kapor P. Ljubić M., Upravljanje finansijskim rizicima, udžbenik, Megatrend, Univerzitet Beograd 2012. g.

Publikacije Centralne banke BiH "Izveštaj o finansijskoj stabilnosti" 2010., 2011., 2012., 2013. i 2014. godine. Preuzeti podaci Oktobar 2015. godine. Internet stranica Centralne banke Bosne i Hercegovine (www.cbbih.ba).

Publikacije, banke, "Informacije o bankarskom sistemu FBiH za 31.12.2010., 2011., 2012., 2013. i 2014. godine" (Pristupljeno: Novembar 2015. godine). Internet stranica Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (www.fba.ba)

Statistika Centralne banke BiH "Odabrani indikatori finansijskog zdravlja za bankarski sektor. Preuzeti podaci Oktobar 2015. godine. Internet stranica Centralne banke Bosne i Hercegovine (www.cbbih.ba).